JAMHURI YA MUUNGANO WA TANZANIA

BUNGE LA TANZANIA

KAMATI YA BUNGE YA BAJETI

TAARIFA YA KAMATI YA KUDUMU YA BUNGE YA BAJETI KUHUSU TAARIFA YA HALI YA UCHUMI WA TAIFA KWA MWAKA 2016, MPANGO WA MAENDELEO WA TAIFA KWA MWAKA 2017/18, TATHMINI YA UTEKELEZAJI WA BAJETI YA SERIKALI KWA MWAKA 2016/17 PAMOJA NA MAPENDEKEZO YA SERIKALI KUHUSU MAKADIRIO YA MAPATO NA MATUMIZI KWA MWAKA WA FEDHA 2017/18.

12 JUNI, 2017

TAARIFA YA KAMATI YA KUDUMU YA BUNGE YA BAJETI KUHUSU TAARIFA YA HALI YA UCHUMI WA TAIFA KWA MWAKA 2016, MPANGO WA MAENDELEO WA TAIFA KWA MWAKA 2017/18, TATHMINI YA UTEKELEZAJI WA BAJETI YA SERIKALI KWA MWAKA 2016/17 PAMOJA NA MAPENDEKEZO YA SERIKALI KUHUSU MAKADIRIO YA MAPATO NA MATUMIZI KWA MWAKA WA FEDHA 2017/18.

SEHEMU YA KWANZA

1.0 UTANGULIZI

Mheshimiwa Spika, kwa mujibu wa Kanuni 105 (8) ya Kanuni za Kudumu za Bunge Toleo la Januari 2016 naomba kuwasilisha Taarifa ya Kamati ya Bunge ya Bajeti kuhusu Hali ya Uchumi wa Taifa kwa mwaka 2016, Mpango wa Maendeleo wa Taifa kwa mwaka 2017/18, Tathmini ya Utekelezaji wa Bajeti ya Serikali kwa mwaka 2016/17 pamoja na Mapendekezo ya Makadirio ya Mapato na Matumizi ya Serikali kwa mwaka wa fedha 2017/18.

Mheshimiwa Spika, Kamati ya Bunge ya Bajeti imetekeleza majukumu yake kwa mujibu wa Kifungu cha 9 (a-i) cha Nyongeza ya Nane ya Kanuni ya 118 ya Kanuni za Kudumu za Bunge Toleo la Januari 2016 pamoja na kuzingatia misingi ya Sheria ya Bajeti Namba 11 ya Mwaka 2015 pamoja na Kanuni zake. Aidha, Sera za fedha na kodi ambazo zimeweka mfumo bora wa kisheria unaosimamia mchakato mzima wa Bajeti ya Serikali kuanzia uandaaji, uidhinishaji, utekelezaji, ufuatiliaji, tathmini na utoaji taarifa kuhusu masuala ya Bajeti ya Serikali zilitumika.

Mheshimiwa Spika, Kamati ilijielekeza zaidi katika kufuatilia mwenendo wa ukusanyaji mapato na kusimamia matumizi ya Serikali pamoja na kufanya uchambuzi wa masuala mbalimbali ya ukuaji wa uchumi na utekelezaji wa miradi ya maendeleo ya Taifa. Ni matarajio ya Kamati kuwa, kupitia taarifa hii Waheshimiwa Wabunge watapata fursa ya kuchangia masuala mbalimbali yanayohusu Bajeti na kutoa ushauri ipasavyo.

Mheshimiwa Spika, Taarifa ya Kamati imegawanyika katika Sehemu Kuu Nane. Sehemu ya kwanza ni Utangulizi; Sehemu ya pili ni Mwenendo wa Ukuaji wa Uchumi wa Taifa; Sehemu ya tatu ni Utekelezaji wa Mpango wa Maendeleo wa Taifa kwa Mwaka wa Fedha 2016/17; Sehemu ya nne ni Utekelezaji wa Bajeti ya Serikali kwa Mwaka wa

Fedha 2016/17, Sehemu ya tano ni Makadirio ya Mapato na Matumizi kwa Mwaka wa fedha 2017/18, Sehemu ya sita ni Hoja zilizowasilishwa na Kamati za Kisekta wakati wa kujadili Bajeti za Wizara mbalimbali, Sehemu ya saba ni maoni na mapendekezo ya Kamati na sehemu nane Hitimisho.

SEHEMU YA PILI

2.0 HALI YA UCHUMI WA TAIFA KWA MWAKA 2016

Mheshimiwa *Spika*, Serikali imeshatoa maelezo ya kina juu ya Hali ya Uchumi wa Taifa kwa mwaka 2016 na kuelezea Mpango wa Maendeleo wa Taifa kwa mwaka 2017/18 pamoja na Mapendekezo ya Bajeti kwa kipindi cha mwaka 2017/18. Taswira ya Hali ya Uchumi wa nchi inaonyesha kuwa Pato la Taifa lilikua kwa wastani wa asilimia 7.0 kwa mwaka 2016 kama lilivyokua kwa mwaka 2015.

Mheshimiwa Spika, ukuaji wa Pato la Taifa ni mojawapo ya vigezo vya kupima uwezo wa nchi kukua kiuchumi. Ukuaji huu wa uchumi umeleezwa kuwa umetokana na ufuaji wa umeme na kuongezeka kwa matumizi ya gesi asilia katika kufua umeme; kuongezeka kwa uzalishaji viwandani pamoja na kuimarika kwa huduma ya usafirishaji. Aidha, ukuaji huu wa uchumi umechangiwa zaidi na ukuaji wa sekta mbalimbali hasa sekta ya ujenzi (asilimia 13.0); Sekta ya habari na mawasiliano (asilimia 13.0); sekta ya usafirishaji na mizigo (asilimia 11.8) pamoja na uchimbaji wa madini na mawe (asilimia 11.5).

Mheshimiwa Spika, ukuaji wa shughuli za kiuchumi za kilimo umekuwa sio wa kuridhisha mathalani upande wa mazao, ufugaji, misitu na uvuvi. Sekta ya kilimo imekua kwa asilimia 2.1 ikilinganishwa na asilimia 3.4 kwa mwaka 2015. Pamoja na kuwa na kiwango kizuri cha ukuaji wa uchumi, kwa ujumla bado kuna changamoto kubwa ya kuhakikisha kuwa ukuaji huu unaenda sambamba na upunguzaji wa umaskini hasa kwa kuziwezesha sekta za kilimo, misitu, ufugaji na uvuvi zinazohusisha idadi kubwa ya wananchi.

Mheshimiwa Spika, Mwaka 2016 mfumuko wa bei ulipungua na kufikia asilimia 5.2 ikilinganishwa na wastani wa asilimia 5.6 kwa mwaka 2015. Mfumuko wa bei

umeendelea kupungua na kubaki katika kiwango cha tarakimu moja kwa muda wa miaka minne mfululizo. Kamati inaipongeza Serikali kwa hatua hii.

SEHEMU YA TATU

3.0. UTEKELEZAJI NA MPANGO WA MAENDELEO WA TAIFA KWA MWAKA WA FEDHA 2016/17

3.1 Utangulizi

Mheshimiwa Spika, Mpango wa Pili wa Maendeleo wa Taifa wa Miaka Mitano ni sehemu ya utekelezaji wa Mpango Elekezi wa Miaka 15 (2011/12 - 2025/26) wa utekelezaji wa Dira ya Taifa ya Maendeleo 2025. Mwaka 2016/17 ulikuwa ni mwaka wa kwanza wa utekelezaji wa Mpango wa Pili katika mfululizo wa miaka mitano mitano iliyopangwa.

Mheshimiwa Spika, Mpango wa Maendeleo wa Taifa kwa mwaka 2016/17 ulilenga kutekeleza miradi ya maendeleo katika makundi yafuatayo; Miradi ya kielelezo; viwanda vya kukuza uchumi na ujenzi wa msingi wa uchumi wa viwanda, kufungamanisha ukuaji wa uchumi na maendeleo ya watu, uimarishaji wa mazingira wezeshi kwa uendeshaji wa biashara na uwekezaji na miradi mingine muhimu katika ukuaji wa uchumi.

Katika mwaka 2016/17, Serikali ilitenga shilingi trilioni 11.8 kwa ajili ya bajeti ya maendeleo. Kati ya fedha hizo, shilingi trilioni 8.7 zilikuwa za ndani na trilioni 3.1 za nje. Hata hivyo, hadi kufikia mwezi Aprili, 2017 fedha zilizotolewa ni shilingi trilioni 4.5 (asilimia 38.5) ambapo fedha za ndani ni shilingi trilioni 3.6 (asilimia 41.9) na fedha za nje shilingi bilioni 907.8 (asilimai 29.1) ya fedha zote zilizoidhinishwa na Bunge.

3.2 Hatua zilizochukuliwa

Mheshimiwa Spika, mwenendo wa upatikanaji wa fedha usiokuwa wa kuridhisha umesababisha kasi ndogo ya utekelezaji wa shughuli za maendeleo. Hata hivyo, Serikali imejitahidi kupiga hatua ya utekelezaji katika miradi mbalimbali ikiwemo ile ya kielelezo kama ifuatavyo:-

i) **Makaa ya Mawe Mchuchuma na Chuma Liganga –Njombe**.

Kamati inaunga mkono hatua ambazo Serikali imechukua katika kuanza kwa utekelezaji wa mradi huu husuani kutengewa kwa fedha kiasi cha dola za Kimarekani Milioni 10 kwa ajili ya kulipa fidia pamoja na kuthaminisha baadhi ya maeneo ya kuwahamishia wananchi wanaopisha eneo la mradi. Kamati inashauri ulipaji wa fidia ufanyike mara moja ili kupisha uendelezaji wa mradi huu.

ii) **Ujenzi wa Reli ya Kati**.

Kamati inaunga mkono hatua ambazo Serikali imechukua katika kuanza kwa utekelezaji wa mradi huu kwa kutenga kiasi cha shilingi trilioni Moja kwa ajili ya ujenzi wa Reli ya Kati kwa kiwango cha *standard gauge* kwa awanu ya kwanza kutoka Dar es Salaam hadi Morogoro. Kamati inashauri Serikali kuharakisha kuanza ujenzi wa reli hiyo ya kisasa.

iii) **Kuboresha Shirika la Ndege Tanzania**.

Serikali ilifanikiwa kutenga shilingi bilioni 500 kwa ajili ya kufufua shirika la Ndege Tanzania na kuwezesha ununuzi wa ndege mbili zenye uwezo wa kubeba abiria 76. Aidha Serikali imekamilisha maandalizi ya kununua ndege nyingine nne kwa gharama ya Dola za Kimarekani milioni 231.3 Kamati inapongeza Serikali kwa hatua hii ya maendeleo kwa kuwa itachochea ukuaji wa sekta ya usafirishaji pamoja na utalii.

iv) **Ujenzi wa mitambo ya kusindika Gesi ya kimiminika, Lindi.**

Serikali ilitenga kiasi cha shilingi milioni 800 kwa fedha za ndani ili uhakiki wa uthamini wa mali za wananchi watakaopisha mradi huu. Mradi huu unajumuisha ubia kati ya Shirika la Taifa la Petroli (TPDC) na Kampuni za BG/Shell, Statoil, Orphir, Pavilion na ExxonMobil. Kamati inashauri Serikali kuharakisha mchakato wa utekelezaji wa mradi huu.

v) **Uendelezaji wa Maeneo Maalum ya Kiuchumi.**

Serikali imeendelea na mikakati ya kuhakikisha maeneo maalum ya uwekezaji wa kiuchumi yaliyochukuliwa kutoka kwa wananchi yanaendelezwa kama yalivyokusudiwa. Maeneo haya yanahusisha uwekezaji wa Kituo cha biashara cha kurasini, Ujenzi wa Bandari Bagamoyo na Ujenzi wa Bandari Mtwara.

vi) **Uanzishwaji wa shamba la miwa na kiwanda cha sukari Mkulazi.**

Serikali itatekeleza mradi huu kwa njia ya ubia kati ya Mifuko ya Hifadhi ya Jamii ya NSSF na PPF kupitia kampuni ya umiliki ya Mkulazi Holding Company. Mradi unategemewa kuwa na shamba la hekta 63,227 na kiwanda cha sukari kuzalisha tani za sukari 200,000. Kamati inapongeza Serikali kwa kufikia hatua hii ya maendeleo.

vii) **Ununuzi wa Meli kwenye Maziwa Makuu**.

Serikali ilitenga kiasi cha shilingi bilioni 50.5 kama malipo ya awali kwa ajili ya mradi huu kwa Ziwa Victoria, Tanganyika na Nyasa. Ni matarajio ya Kamati kuwa kabla ya kufika mwaka 2020 mradi huu utakuwa umekamilika.

viii) **Kiwanda cha Viuadudu-TAMCO Kibaha.**

Kamati inapongeza Serikali kwa kukamilisha ujenzi wa Kiwanda hiki ambacho ni kikubwa Barani Afrika. Kamati inashauri Serikali kukitafutia kiwanda hiki masoko ya kuuzia viuwadudu pamoja na kuipatia fedha ya kutosha Wizara ya Afya ili iweze kununua na kuvigawa kwa Halmashauri. Kwa kufanya hivi Serikali itakuwa imekipatia soko kiwanda hicho na pia kutokomeza ugonjwa wa malaria nchini na hivyo kuokoa fedha nyingi katika kutibia ugonjwa huo na hatimaye kuwa na nguvukazi ya kutosha kwenye ujenzi wa Taifa.

Mheshimiwa Spika, pamoja na hatua nzuri za utekelezaji wa miradi iliyoainishwa pamoja na mingine, bado juhudi za Serikali zinahitajika katika kufufua, kujenga na kuviendeleza viwanda vya uzalishaji kama vile:-

i) Kiwanda cha kuzalisha Magadi Soda –Bonde la Engaruka , Arusha

ii) Kiwanda cha General Tyre – Arusha

iii) Uendelezaji wa Eneo la viwanda TAMCO-Kibaha

iv) Uendelezaji wa Maeneo ya Viwanda KMTC (Kilimanjaro) na Kange (Tanga)

3.3 Changamoto za Utekelezaji

Mheshimiwa Spika, pamoja na mafanikio haya. Kamati inaishauri Serikali kujielekeza katika kuondoa changamoto zifuatazo:-

a) Mwenendo wa utolewaji wa fedha usioridhisha kwenye miradi ya maendeleo. Kama takwimu zinavyoonyesha hapo juu, hadi mwezi Aprili, 2017 miradi ya maendeleo ilipokea asilimia 38.5 tu ya bajeti iliyoidhinishiwa na Bunge. Fedha za ndani zilitolewa kwa asilimia 41.9 tu wakati fedha za nje zilizopokelewa ni asilimia 29.1 tu ya bajeti ya maendelo iliyoidhinishwa.

b) Kutoshirikishwa ipasavyo kwa sekta binafsi katika utekelezaji wa miradi ya maendeleo. Kamati inaishauri Serikali kutekeleza miradi yake mingi kwa njia ya PPP badala ya ilivyo sasa. Takwimu zinaonesha kuwa Serikali inagharamia utekelezaji wa miradi mingi kwa wakati mmoja na asilimia kubwa ya miradi hiyo hutegemea kutekelezwa kwa mapato ya ndani ambayo hayatoshi kugharamia miradi yote.

c) Kutoimarishwa kwa mfumo wa uratibu, ufuatiliaji na tathmini ya miradi. Serikali iliahidi kuimarisha Idara za ufuatiliaji na tathmini ya miradi ya maendeleo ili miradi iliyoanzishwa iweze kuleta tija kwa Taifa. Hata hivyo, katika mwaka 2016/17 Tume ya Mipango kwa kushirikiana na sekta husika ilifanya ufuatiliaji na tathmini ya miradi 32 tu kati ya miradi iliyopo takribani 215.

SEHEMU YA NNE

4.0 UTEKELEZAJI WA BAJETI YA SERIKALI KWA MWAKA 2016/17

4.1 MWENENDO WA MAPATO

4.1.1 Mapato ya Ndani

Mheshimiwa Spika, Kamati inatambua jitihada za Serikali katika kuongeza makusanyo ya mapato yake kila mwaka. Takwimu zinaonesha kwamba, hadi kufikia Mwezi Aprili, 2017, mapato ya ndani yakijumuisha mapato ya Halmashauri yalifikia shilingi trilioni 13.6 sawa na asilimia 73.7 ya lengo la kukusanya shilingi trilioni 18.46.

Mheshimiwa Spika, pamoja na jitihada za Serikali katika kuongeza makusanyo ya mapato, bado kiwango hiki cha makusanyo si cha kuridhisha ukilinganisha na mahitaji makubwa na fedha kwa ajili ya matumizi ya kawaida ya Serikali na pamoja na utekelezaji wa miradi ya maendeleo. Ni vema Serikali ikafanya jitihada ya kutafuta maeneo mengine ya vyanzo vya mapato (potential areas) ili iweze kugharamia bajeti yake iliyopangwa na hivyo kukidhi mahitaji halisi ya wananchi. Kwa sasa zaidi ya asilimia 80 ya mapato ya ndani yanatumika zaidi katika kugharamia mishahara ya watumishi na kulipia Deni la Taifa.

4.1.2 Mapato ya Kodi na yasiyo ya Kodi

Mheshimiwa Spika, Katika kipindi cha Julai, 2016 hadi Aprili 2017 mapato ya kodi yalifikia shilingi trilioni 11.6 sawa na asilimia 77.1 ya lengo la kukusanya shilingi trilioni 15.1. Sababu kubwa za kutofikiwa kwa lengo la ukusanyaji wa kodi hizi ilielezwa kuwa ni pamoja na kushuka kwa mauzo ya bidhaa mbalimbali katika soko la ndani kama vile saruji, vinywaji baridi na bidhaa nyinginezo za jumla na rejareja, baadhi ya kampuni kupunguza wafanyakazi ili kuendana na hali halisi ya kibiashara pamoja na uzalishaji, kutoongezeka kwa ajira kama ilivyotarajiwa na hivyo kuathiri kodi ya mapato, kushuka

kwa uingizaji wa bidhaa nchini, pamoja na kutotumia kikamilifu mashine za kielekroniki (EFD).

Mheshimiwa Spika, kwa upande wa mapato yasiyo ya Kodi, hadi kufikia mwezi Aprili 2017, Serikali ilikuwa imekusanya kiasi cha shilingi trilioni 1.61 sawa na asilimia 59.8 ya lengo la mwaka la shilingi trilioni 2.69. Aidha, mapato ya Mamlaka ya Serikali za Mitaa yalikusanywa bilioni 399.3 sawa na asilimia 60 ya lengo la shilingi bilioni 665.4.

4.1.3 Misaada na Mikopo yenye Masharti Nafuu na ya Kibiashara

Mheshimiwa Spika, Katika mwaka wa fedha 2016/17, Washirika wa maendeleo waliahidi kuchangia Bajeti ya Serikali kwa kiasi cha shilingi trilioni 3.6. Hata hivyo, hadi kufikia mwezi Aprili 2017, shilingi trilioni 2.3 tu ndizo zimepokelewa (sawa na asilimia 65). Hatua hii ya utekelezaji hafifu wa misaada na mikopo toka kwa wahisani kunadhoofisha utekelezaji wa Bajeti. Kamati inaishauri Serikali kuongeza kasi ya kukamilisha makubaliano na wahisani mapema ili iweze kupata fedha kwa ajili ya kugharamia bajeti hasa ya miradi ya maendeleo.

Mheshimiwa Spika, kuhusu suala la kutoza kodi ya VAT kwenye misaada ya wahisani inabidi liangaliwe upya kwa kuwa wahisani hawakubaliani na utaratibu huu kwa kuwa unapunguza kiwango halisi cha msaada unaopaswa kutolewa.

4.1.4 Mikopo ya ndani

Mheshimiwa Spika, hadi kufikia Aprili 2017 Serikali ilikuwa imekopa kiasi cha shilingi trilioni 4.7 sawa na asilimia 87.7 ya shilingi trilioni 5.37 zilizotarajiwa kukopwa kwa mwaka. Kamati inaona kuwa Serikali imeanza kuwa na utaratibu wa kukopa zaidi katika vyanzo vya ndani. Hali hii kiuchumi sio nzuri kwa kuwa taasisi za fedha zinakimbilia kuikopesha Serikali zaidi kuliko sekta binafsi na hivyo kudhoofisha maendeleo ya sekta binafsi.

4.2. MWENENDO WA MATUMIZI

4.2.1 Matumizi ya Serikali kwa ujumla

Mheshimiwa Spika, katika bajeti ya mwaka wa fedha 2016/17 Bunge liliidhinisha Bajeti ya shilingi trilioni 29.539. Kati ya fedha hizo shilingi trilioni 6.602 ni kwa ajili ya mishahara, shilingi trilioni 3.106 kwa ajili ya matumizi mengineyo na shilingi trilioni 11.820 kwa ajili ya

Miradi ya Maendeleo. Aidha mchanganuo wa matumizi umeainishwa katika jedwali namba 1.

Jedwali Namba 1: Ulinganisho wa Fedha zilizoidhinishwa na zile zilizotolewa mpaka Mwezi Aprili, 2017

Na	AINA YA MATUMIZI	BAJETI ILIYOIDHINISHWA	KIASI KILICHOTOLEWA HADI APRILI 2017	ASILIMIA
	MATUMIZI YA KAWAIDA			
1	**Mishahara**	**6.60**	**5.32**	**80.65%**
2	Deni la Taifa	8.05	7.70	97.2%
3	Matumizi Mengineyo	5.11	2.38	46.57%
4	**Jumla Ndogo**	**17.72**	**15.48**	**87.4%**
	MATUMIZI YA MAENDELEO			
1	Fedha za Ndani	8.7	3.64	42%
2	Fedha za Nje	3.11	0.907	29%
	Jumla Ndogo	**11.82**	**4.55**	**38%**
	JUMLA KUU	**29.53**	**20.03**	**67.8**

Mheshimiwa Spika, takwimu zinaonesha kuwa bado tuna changamoto kubwa ya kutekeleza bajeti ya maendeleo (asilimia 38 tu) hasa katika upatikanaji wa fedha za ndani (asilimia 42 tu) na za nje (asilimia 29). Kamati inaipongeza Serikali katika kugharamia matumizi ya kawaida (asilimia 87.4); changamoto kubwa bado ipo katika upatikanaji wa fedha za matumizi mengineyo (asilimia 46.57) ukizingatia kiasi kikubwa cha matumizi ya kawaida kinaenda kulipia mishahara (asilimia 80.65) na Deni la Taifa (asilimia 97.2).

Mheshimiwa Spika, pamoja na Kamati kuchambua utolewaji wa fedha kwa ujumla, bado kuna changamoto kubwa kwenye utolewaji wa fedha kwa baadhi ya mafungu.

Kuna baadhi ya Mafungu yalipata fedha za matumizi ya kawaida kwa zaidi ya kiwango kilichoidhinishwa na bunge wakati mafungu mengine yalipata kiasi kidogo sana. Baadhi ya mafungu yaliyopokea zaidi ya kiasi cha bajeti kilichoidhinishwa na

Bunge ni pamoja na Fungu 16 – Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali (110.2%), Fungu 50 - Wizara ya Fedha na Mipango (102.2%), Fungu 67 – Tume ya Ajira (114.5%), Fungu 96 – Wizara ya Habari, Utamaduni, Sanaa na Michezo (122.7%), Fungu 36 – Katavi (126%), Fungu 78 – Mbeya (117.6%). Aidha, Mafungu yaliyopokea fedha kidogo ni pamoja na Fungu 12 - Tume ya Mahakama (44.9%) na Fungu 10 – Tume ya Pamoja ya Fedha (52.5%).

Mheshimiwa Spika, Hata hivyo, Kamati inaipongeza Serikali kwa hatua ilizochukua ya kusimamia nidhamu ya matumizi ya fedha za umma kwa kuzingatia Sheria, Kanuni na taratibu zilizopo. Hatua hii imesaidia kuondoa matumizi yasiyo ya lazima na kuziba mianya ya uvujaji wa fedha za umma.

4.3 UCHAMBUZI WA UTEKELEZAJI WA BAJETI YA MASHIRIKA YA UMMA

Mheshimiwa Spika, Sheria ya Msajili wa Hazina sura 370 kifungu 10(2) (c) vikisomwa pamoja na Sheria ya Bajeti Na 11 ya Mwaka 2015 kifungu cha 17 (a) kinampa majukumu Msajili wa Hazina kuchambua na kuidhinisha mipango na bajeti ya taasisi za umma. Kwa kuzingatia matakwa ya Sheria ya Bajeti kifungu (7) (17) na (68); Kamati ya Bajeti ilipitia na kujadili utekelezaji wa bajeti za Mashirika ya Umma Nane (8) ya Umma kati ya Mashirika 271 kama sehemu ya mwanzo wa kutekeleza jukumu hili.

Mheshimiwa Spika, Kamati ilipitia na kujadili mashirika yafuatayo Kampuni ya Ranchi za Taifa (NARCO); Shirika la Hifadhi za Taifa Tanzania (TANAPA); Kamisheni ya Sayansi na Teknolojia (COSTECH); Shirika la Maendeleo la Taifa (NDC); Shirika la Bandari Tanzania (TPA); Shirika la Maendeleo ya Petroli Tanzania (TPDC); Mamlaka ya Udhibiti wa Nishati na Maji (EWURA); Shirika la Umeme Tanzania (TANESCO). Kwa ujumla Kamati ilibaini yafuatayo:-

4.3.1 Mamlaka ya Bandari Tanzania (TPA)

Mheshimiwa Spika, kwa upande wa Shirika hili, Kamati ilibaini kuwa miongoni mwa sababu ya kushuka kwa ukuaji wa ufanisi wa bandari kutoka asilimia 10 hadi 6.7 kwa mwaka, zilikuwa ni pamoja na kuanzishwa kwa himaya moja ya forodha ya mizigo inayoenda DRC Congo; Kodi ya Ongezeko la Thamani kwenye huduma zinazotolewa

katika usafirishaji wa bidhaa/mizigo nje ya nchi (*ancillary transport services*); ongezeko la tozo ya Mkemia Mkuu wa Serikali kwa kemikali (kama vile mbolea na sulphur) kutoka Dola za Marekani 100 kwa *bill of lading* hadi Dola moja ya Marekani kwa tani; na kuzorota kwa huduma za reli ya TAZARA na pamoja na TRL kwa maeneo ya Dar es Salaam na ukanda wa shaba (*copper belt*). Hivyo Kamati inaipongeza Serikali kwa kukubali kufanya marekebisho ya Sheria ya Ongezeko la Thamani ikiwa ni pamoja na kufuta kodi ya Ongezeko la Thamani kwenye huduma zinazotolewa katika usafirishaji wa bidhaa/mizigo nje ya nchi (*ancillary transport services*) kwa lengo la kupunguza gharama za usafirishaji katika bandari zetu. Aidha, Serikali iangalie upya utaratibu wa single Custom Territory pamoja na kuangalia upya tozo ya Mkemia Mkuu wa Serikali.

4.3.2 Shirika la Maendeleo la Taifa (NDC).

Mheshimiwa Spika, Shirika hili lilianzishwa kwa ajili ya kubuni, kuendeleza na kusimamia utekelezaji wa miradi mipya ambayo inatoa mchango mkubwa katika maendeleo ya Taifa. Kamati imebaini kuwa shirika hili halina vyanzo vya mapato vya kuaminika hali ambayo inapelekea kushindwa kutekeleza majukumu yake. Kutokupatikana kwa fedha za kutosha kwa shirika hili kunapelekea kushindwa kusimamia utekelezaji wa miradi mikubwa ya kimkakati ya maendeleo kama vile Mradi wa Mchuchuma (makaa ya mawe) na Liganga (chuma ghafi); Mradi wa makaa ya mawe wa Ngaka; Mradi wa kuzalisha Magadi katika bonde la Engaruka; Mradi wa Umeme wa Upepo Singida; kiwanda cha matairi Arusha na Mradi wa Kiwanda cha kuzalisha viuadudu-Kibaha.

Mheshimiwa Spika, kimsingi kamati ya bajeti inaona ipo haja ya Serikali kuangalia upya Bajeti ya Shirika hili, ili kuhakikisha tunapata matokeo mazuri ya usimamizi wa utekelezaji wa miradi hii ambayo ni zaidi ya miaka 10 imekuwa ikizungumziwa na kutengewa fedha bila kukamilika. Serikali ije na mkakati wa muda wa ukamilishaji wa miradi hii (time frame).

4.3.3 Shirika la Hifadhi za Taifa Tanzania (TANAPA)

Mheshimiwa Spika, sekta ya utalii ni eneo muhimu ambalo kama likisimamiwa vizuri litaiongezea mapato Serikali. Hata hivyo takwimu zinaonyesha kuwa Serikali haijaweza kuwekeza vya kutosha katika sekta hii ikilinganishwa na nchi jirani. Mfano mzuri

tunauona kuwa wakati nchi ya Kenya imetenga kiasi cha Dola za Marekani Milioni 7 (shilingi bilioni 16) na hawatozi Kodi ya Ongezeko la Thamani (VAT) kwenye huduma za utalii; Tanzania imetenga kiasi cha shilingi bilioni 7 na tunatoza kodi ya Ongezeko la Thamani (VAT) ya kiasi cha asilimia 18 kwenye huduma za utalii pia kuna kodi na tozo. Kamati inaona bado jitihada zinahitajika katika kuongeza mtaji kwa sekta hii pia na kufanya marekebisho ya kodi na tozo mbalimbali zinazotozwa katika sekta hii ili kuongeza mapato ya Serikali. Aidha, bado juhudi za kutangaza vivutio vya utalii vipo chini na inahitaji nguvu ya ziada kufanya hivyo.

4.3.4. Shirika la Tume ya Taifa la Sayansi (COSTECH).

Mheshimiwa Spika, kwa upande wa Shirika hili Kamati ilibaini kuwa, limekuwa likipokea kiasi kidogo cha fedha kwa ajili ya shughuli za utafiti. Mfano hadi kufikia mwezi machi 2017 Tume imepokea kiasi cha shilingi bilioni 8.048 tu kati ya shilingi bilioni 23.88 ya fedha iliyoidhinishiwa na Bunge (sawa na asilimia 34 tu). Kamati inaona kuwa mwenendo huu wa kutoa fedha pungufu kwa Tume kunaathiri majukumu ya msingi ikiwa pamoja na kushindwa kufanya utafiti zaidi pamoja na kushindwa kutoa matangazo mapya ya utafiti. Kamati inaona kuwa ni muhimu Serikali ikahakikisha kuwa inaiongezea fedha tume hii ili iweze kujiimarisha na hatimaye kusaidia katika kuendeleza masuala ya sayansi, teknolojia na ubunifu ambayo ni msingi mkuu wa uendelezaji wa uchumi wa viwanda. Aidha, ikumbukwe kuwa Tume hii ilianzishwa kwa makubaliano ya Azimio la Abuja, Hivyo Kamati inaishauri Serikali kuwa, utoaji wa ruzuku kwa Tume uzingatie utekelezaji wa makubaliano ya Abuja ya kutenga asilimia 1 ya Pato la Taifa kwa ajili ya shughuli za utafiti.

4.3.5 Shirika la Maendeleo ya Petroli Tanzania (TPDC),

Mheshimiwa Spika, Shirika la Maendeleo ya Petroli Tanzania lina jukumu la kusimamia na kuendeleza sekta ya Mafuta na gesi asilia kwa niaba ya Serikali. Katika kuhakikisha hili Sheria ya Petroli ya Mwaka 2015 inaipa Shirika jukumu la kujiendesha biashara katika Shughuli za mkondo wa juu mkondo wa kati na mkondo wa chini. Kwa kipindi cha nusu mwaka wa fedha 2016/17 shirika lilikusanya Shilingi bilioni 80.9 ikiwa ni asilimia 14 ya malengo ya Shilingi bilioni 560.3, kwa upande wa ruzuku, Shirika lilipokea shilingi bilioni 1.4 kwa ajili ya mishahara na OC sawa na asilimia 21 ya bajeti ya bilioni 23.2. Aidha,

Kamati ilibaini pia kwa mwaka wa fedha 2016/17 shirika lilikutana na changamoto ya uhaba wa fedha kwa ajili ya miradi ya maendeleo, upatikanaji wa wateja wa gesi asilia pamoja na madeni ya mauzo ya gesi asilia ya kwa wateja wake, TANESCO, *PAN AFRICAN ENERGY* na Kilimanjaro Oil. Kamati inapendekeza kuwa ni vizuri Serikali iwekeze mtaji wa kutosha kupitia Shirika lake la *TPDC* kwenye suala la gesi ili kupunguza gharama za uzalishaji wa gesi na kutoa unafuu kwa wawekezaji wa viwanda kununua gesi kwa bei nafuu.

4.3.6. Mamlaka ya Udhibiti wa Nishati na Maji (EWURA)

Mheshimiwa Spika, Mamlaka ya udhibiti wa Nishati na Maji (EWURA) ina jukumu la kusimamia Shughuli zote za Kiuchumi na kiufundi katika Sekta ya Nishati na Maji ili kuhakikisha shughuli katika Sekta hizo zinafanyika bila kuathiri maslahi ya Taifa na wananchi kwa ujumla. Kamati inashauri EWURA iwe na bajeti yake na kiasi kinachokusanywa chote kiingie kwenye mfuko mkuu wa Serikali.

4.3.7 Shirika la Umeme Tanzania (TANESCO).

Mheshimiwa Spika, Kamati ilipokuwa ikipitia bajeti ya Shirika hili ilibaini kuwa changamoto kubwa inayoikabili Shirika la Umeme (*TANESCO)* kwa sasa ni gharama za uendeshaji na uzalishaji umeme kuongezeka sana kiasi cha kushindwa kujiendesha kwa faida, pia Shirika lina changamoto ya madeni kiasi kisichopungua shilingi bilioni 800. Kamati inaishauri Serikali kuwekeza kwenye Shirika la TANESCO ili kupunguza gharama za uendeshaji na uzalishaji wa umeme, pia kulitazama upya deni la TANESCO kwa sababu deni hili linazalishwa na Serikali yenyewe kwa maana ya TANESCO linadaiwa na Taasisi za Serikali kama TPDC na Mashirika mengine. Aidha, Serikali ilipe madeni inayodaiwa na TANESCO ili kulisaidia Shirika kuendelea kujiendesha kibiashara kama Sheria inavyotaka. Kamati inapendekeza kuwa fedha zote za kasma ya umeme na maji kwenye bajeti ya Serikali (*Utility)* zilipwe moja kwa moja TANESCO badala ya kupitishia kwenye Wizara na Taasisi za Serikali.

4.3.8 Kampuni ya Ranchi za Taifa (NARCO)

Mheshimiwa Spika, NARCO ni Taasisi ambayo ina rasilimali nyingi za ardhi na mifugo, hivyo ikiendeshwa vizuri itachangia kiasi kikubwa kwenye Pato la Taifa. Kampuni hii

imekuwa ikijiendesha kwa ruzuku ya Serikali bila kuonyesha mpango wa uhakika wa kukuza ufanisi wa shughuli zake na hatimaye kushindwa kujitegemea kutokana na hali hiyo, Kamati inapendekeza kuwa NARCO isipewe mkopo wowote hadi itakapo tengeneza mpango mkakati wa kuonesha namna Kampuni hiyo itakavyo jikwamua kiuchumi na kuwa na uwezo wa kujiendesha kibiashara.

SEHEMU YA TANO

5.0 HOJA ZILIZOJITOKEZA WAKATI WA KUCHAMBUA BAJETI YA SERIKALI

Mheshimiwa Spika, kwa mujibu wa Kanuni ya 98 (4), ya Kanuni za Kudumu za Bunge Toleo la Januari, 2016, Kamati ya Bunge ya Bajeti imepewa jukumu la kuchambua mambo muhimu yaliyojitokeza kwenye Kamati za Kisekta wakati wa kujadili utekelezaji wa Bajeti za Wizara kwa mwaka wa fedha 2016/17 unaoishia tarehe 30 Juni, 2017 na makadirio ya Mapato na Matumizi ya Wizara hizo kwa mwaka wa fedha wa 2017/18 unaoanza tarehe 01 Julai, 2017. Tarehe 5 Aprili, 2017 Kamati ya Bajeti ilikutana na Serikali pamoja na Kamati ya uongozi kwa ajili ya kufanya mashauriano kuhusu **hoja 42** zilizowasilishwa kwake. Hivyo, napenda kulijulisha Bunge lako tukufu kuwa matokeo ya mashauriano hayo ni kama ifuatavyo:

i) **Mheshimiwa Spika, Hoja 21** zilizohusu nyongeza ya fedha kwa ajili ya utekelezaji wa Bajeti ya Serikali kwa mafungu mbalimbali kwa mwaka wa fedha 2016/17 Serikali imetekeleza kama ifuatavyo:-

    a) Fungu 96 – Wizara ya Habari Utamaduni, Sanaa na Michezo (Fedha kwa ajili ya TBC) **shilingi bilioni 1 (OC);** Serikali imetoa fedha yote kama ilivyoahidi.

    b) Fungu 46-Wizara ya Elimu, Sayansi na Teknolojia **(Mlonganzila);** Serikali imetoa kiasi cha **shilingi bilioni 12.5 (Dev)** kati ya **shilingi bilioni 13** ilizoahidi.

    c) Fungu 52-Wizara ya Afya, Maendeleo ya Jamii, Jinsia, Wazee na Watoto

- Ununuzi wa vifaa tiba kwa ajili ya Hospitali ya Taifa ya Muhimbili; **shilingi bilioni 1 (OC).** Serikali imeahidi kutoa fedha hizo kabla ya tarehe 30 Juni, 2017.

- Ununuzi wa mitambo na vifaa tiba katika taasisi ya Mifupa Muhimbili (MOI) **shilingi bilioni 3 (OC).** Serikali imeahidi kutoa fedha hizo kabla ya tarehe 30 Juni, 2017.

- Ununuzi wa vifaa tiba katika taasisi ya Moyo ya Jakaya Kikwete (JKCI) **shilingi bilioni 2 (OC).** Serikali imeahidi kutoa fedha hizo kabla ya tarehe 30 Juni, 2017.

- Ununuzi wa mitambo ya maabara ya kuzalisha dawa asilia katika taasisi ya magonjwa ya binadamu (NIMR) **shilingi Milioni 800 (OC).** Serikali imeahidi kutoa fedha hizo kabla ya tarehe 30 Juni, 2017.

- Kuendeleza ujenzi wa Jengo la Taasisi ya Ustawi wa Jamii **shilingi Milioni 300.** Serikali imeahidi kutoa fedha hizo kabla ya tarehe 30 Juni, 2017.

d) Fungu 42 - Mfuko wa Bunge. Serikali ilikubali kutoa kiasi cha shilingi **bilioni 6.77** za Fedha za Maendeleo zilizobakia. Kati ya fedha hiyo Shilingi Bilioni 3.5 zimetolewa hadi sasa. Aidha, Serikali ilikubali deni la kiasi cha **shilingi bilioni 5** lilipwe na Hazina. Kati ya fedha hizo Serikali imeahidi kutoa kiasi cha shilingi milioni 897 kwa ajili ya kulipa madeni kiasi na kilichobakia kitalipwa na Hazina.

e) Fungu 45 – Ofisi ya Taifa ya Ukaguzi (NAOT) kiasi cha **shilingi bilioni 5** kimetolewa kwa ajili ya Miradi ya Maendeleo kati ya **Shilingi bilioni 11.39** ilizoahidi.

f) Fungu 62 – Wizara ya Ujenzi, Uchukuzi na Mawasiliano. Serikali imetoa kiasi cha **shilingi bilioni 79.986** kati ya **shilingi trilioni 1.7** hivyo hufanya fedha yote iliyotolewa hadi sasa kufikia shilingi bilioni 709.80.

g) **Fungu 40 -** Mfuko wa Mahakama. Serikali imetoa kiasi cha **shilingi bilioni 5** kati ya **shilingi bilioni 20** zilizoombwa.

h) **Fungu 31-OMR Mazingira**. katika mfuko wa Mazingira Serikali imetoa shilingi **Milioni 500** kati ya **shilingi bilioni 2** zilizoombwa.

ii) **Mheshimiwa Spika, Hoja 21** zilihusu nyongeza ya fedha kwa ajili ya makadirio ya Mapato na Matumizi ya mafungu mbalimbali kwa mwaka wa fedha 2017/18 ambapo maombi yenye jumla ya kiasi cha **shilingi bilioni 86.22** kati ya fedha hizo shilingi **bilioni 46.64** ni kwa ajili ya matumizi mengineyo (OC) na **shilingi bilioni 39.58** ni kwa ajili ya matumizi ya maendeleo.

Mheshimiwa Spika, utekelezaji wa maombi ya fedha za ziada kwa mwaka 2017/18 ni kwamba mpaka sasa Serikali haijatoa mrejesho wowote kwenye **maombi hayo**. Hata hivyo, Serikali inakubaliana na mapendekezo ya Kamati, na imeahidi kwamba itajadiliana na sekta husika ili kubaini vyanzo vya fedha kwa ajili ya kugharamia mahitaji ya mafungu husika. Aidha, Kamati inaishauri Serikali kufanya *mid year review* kwenye mafungu haya ili kuona utekelezaji wake.

Mheshimiwa Spika, aidha Kamati ya Bajeti ilipokea **Hoja Tano (5)** zilizojitokeza wakati wa kujadili utekelezaji wa Bajeti za Wizara kwa mwaka wa fedha 2016/17 na Makadirio ya Mapato na Matumizi ya Wizara hizo kwa mwaka wa fedha 2017/18. Hivyo, tarehe 7 Juni, 2017 Kamati ya Bajeti, Kamati ya Uongozi na Serikali walikutana kwa mujibu wa Kanuni ya 105 (1) kwa lengo la kufanya majumuisho kwa kuzingatia hoja hizo. Katika kikao hicho, Serikali ilitoa ufafanuzi kuhusu hoja husika kwa Kamati ya Bajeti na Kamati ya Uongozi. Hivyo basi, baada ya mashauriano hayo napenda kulijulisha Bunge kuwa matokeo ya mashauriano hayo ni kama ifuatavyo:

a) **Fungu 68** - **Wizara ya Ujenzi, Uchukuzi na Mawasiliano**:- Hoja ilihusu Kampuni ya Simu ya TTCL iongezewe mtaji ili iweze kuchangia Pato la Taifa. Kamati ilikubaliana na hoja hii na kupendekeza kwa kuanzia TTCL ipewe kiasi cha **shilingi bilioni 295.7** (USD 131,994,136) kama mtaji. Majibu ya Serikali hayaonyeshi ni mtaji wa kiasi gani utaipatia TTCL licha ya Serikali kubainisha kuwa itaipatia TTCL masafa ya 800MHz bila ya utaratibu wa mnada ambapo makampuni mengi

yatauziwa masafa hayo. Hata hivyo baada ya mashauriano kati ya Kamati ya Uongozi, Serikali na Kamati ya Bajeti Serikali imelichukua suala hili kwa ajili ya kulifanyia kazi zaidi.

b) **Fungu 68 - Wizara ya Ujenzi, Uchukuzi na Mawasiliano:-** Hoja ilihusu kutafuta fedha kwa ajili ya kujenga reli ya kisasa kutoka Dar es Salaam-Tanga-Moshi-Arusha –Musoma. Kamati ilipendekeza fedha za mfuko wa Reli zitumike kulipia gharama za upembuzi yakinifu na upembuzi wa kina kwa reli yote kuanzia Tanga kupitia Arusha hadi Musoma na baadaye kuitangaza ili ijengwe kwa njia ya ubia kati ya Serikali na Sekta Binafsi (PPP). Majibu ya Serikali yanaonyesha kuwa imetenga kiasi cha shilingi bilioni 1 kwa ajili ya kukamilisha upembuzi yakinifu na usanifu wa awali na ujenzi wa reli hiyo. Pia, Serikali imeelekeza Afisa Masuuli wa Fungu 62 kutumia fedha za Mfuko wa Reli kwa mujibu wa Sheria ya Reli Na 4 ya Mwaka 2002 na Mwongozo wa Uendeshaji wa Mfuko wa Reli wa Mwaka 2005. Pamoja na majibu mazuri ya Serikali bado Kamati inasisitiza kuwa gharama za upembuzi yakinifu ulipiwe kwa fedha za Mfuko wa Reli.

c) **Fungu 31- Ofisi ya Makamu wa Raisi (Mazingira)** – Hoja iliyowasilishwa ilihusu kuhakikisha Mfuko wa Mazingira unawezeshwa kifedha. Aidha Kamati ya Bajeti ilipendekeza ikatwe asilimia 5 kutoka kwenye vyanzo takribani kumi na moja vinavyohusu tozo mbalimbali za Wizara na Taasisi zinazojihusisha na usimamizi na kulinda mazingira, ili mfuko huu uweze kupata kiasi cha fedha ili uanze kukamilisha majukumu yake (Rejea Bango kitita Kiambatisho Namba 2). Majibu ya Serikali yalionyesha kuwa kiasi cha shilingi bilioni 13.09 kinaweza kupatikana kutoka katika vyanzo husika, hata hivyo Serikali haikuwa tayari kuonyesha kiasi kitakachopelekwa kwenye fungu husika. Aidha, Serikali imesema itapeleka mapendekezo haya kwenye Kikao cha Baraza la Mawaziri kwa maamuzi katika kipindi cha nusu Mwaka (Desemba, 2017). Pamoja na majibu mazuri ya Serikali Kamati inasisitiza Serikali ifanye mapitio ya mafungu yake na kuhakikisha inapata fedha ili Mfuko huu uanze kufanya kazi zake kwa mujibu wa majukumu yake.

d) **Fungu 52-Wizara ya Afya na Maendeleo ya Jamii –** Hoja iliyowasilishwa ni kuwa katika mwaka wa fedha 2016/17 wakati wa mashauriano Kamati ya Bajeti

iliomba kupata tathmini ya gharama halisi ya ujenzi wa vituo vya afya na zahanati ili utekelezaji na ujenzi na umaliziaji wa vituo vya afya na zahanati ufanyike katika mwaka wa fedha 2017/18. Mapendekezo ya Kamati yalihusu kupata gharama halisi za ujenzi wa kila kituo na zahanati pamoja na kujua katika mwaka wa fedha 2017/18 Serikali imetenga kiasi gani cha fedha katika kutekeleza jambo hili. Majibu ya Serikali ni kuwa imetenga kiasi cha shilingi bilioni 69 kwa ajili ya kuanza shughuli ya kukamilisha ujenzi wa maboma ya zahanati 1,538 na vituo vya afya 244. Baada ya mashauriano na Serikali, Kamati inakubaliana na majibu ya Serikali, hata hivyo imeshauri Serikali kuanza kutekeleza mradi huu kwa awamu. Vilevile, Serikali iwasilishe Bungeni mpango mkakati wa ujenzi wa maboma ya zahanati na vituo vya afya unaonyesha gharama sahihi za ujenzi na ukarabati wa vituo husika pamoja na ramani itakayopendekezwa kujengwa kwenye maeneo mbalimbali nchini.

e) **Fungu 49 - Wizara ya Maji na Umwagiliaji** – Hoja ilihusu kuongeza bajeti ya Wizara ya Maji na Umwagiliaji kwa kuongeza tozo ya TShs 50/= kwa Lita 1 zaidi kwenye bei ya Mafuta (Petroli na Dizeli) kwa ajili ya kuboresha zaidi Mfuko wa Maji. Mapendekezo ya kamati ni kuwa katika kiasi kitakachopatikana asilimia 70 ya makusanyo itumike kwa ajili ya kuboresha maji vijijini na asilimia 30 ya makusanyo itumike kwa ajili ya maji mjini. Majibu ya Serikali ni kuwa kuongeza kwa tozo ya shilingi 50 kwa kila lita ya mafuta kutasababisha kupanda kwa gharama za uzalishaji ambazo zitasababisha mfumuko wa bei hivyo kuongeza gharama za maisha ya wananchi. Hata hivyo Serikali imesema itahakikisha kiasi cha shilingi bilioni 408.617 kilichotengwa kwa mwaka 2017/18 kwa ajili ya miradi ya maji husan vijijini kitatolewa. Aidha, Serikali imesema imepata mkopo wa Dola za Kimarekani milioni 268 kwa ajili ya miradi ya maji Tabora, Nzega na Igunga na Dola za Kimarekani 500 kwa ajili ya miradi ya maji miji 16. Pamoja na kutolewa kwa majibu hayo kupitia kikao cha mashauriano kilichofanyika tarehe 7 Juni, 2017, Serikali imeombwa kuangalia upya suala hili ili kuhakikisha kuwa Mfuko wa Maji unapata fedha za kutosha kutekeleza mradi wa maji vijijini.

SEHEMU YA SITA

6.0 BAJETI YA SERIKALI KWA MWAKA 2017/18

6.1 Sura ya Bajeti

Mheshimiwa Spika, kwa mujibu wa Hotuba ya Mheshimiwa Waziri wa Fedha, Serikali itachukua hatua mbalimbali kwa madhumuni ya kujiongezea mapato ya kodi. Hatua hizo ni pamoja na kuongeza viwango vya kodi na tozo mbalimbali. Pia Serikali imechukua hatua mbalimbali za kupunguza na kufuta kodi ili **kujenga na kuimarisha uchumi wa viwanda utakao chochea ajira na ustawi endelevu wa jamii na hivyo kuiongezea Serikali mapato.** Kamati ya Bajeti ilipata fursa ya kupitia na kuchambua utekelezaji wa Bajeti ya Serikali kwa mwaka 2016/17 pamoja na ulinganisho wa Bajeti ya Serikali kwa mwaka 2017/18. Kamati imefanya uchambuzi huu ili kupata hali halisi ya mwelekeo wa Bajeti ya Serikali na kuona kwamba tunatekelezaje malengo ya bajeti tuliojiwekea. Kuna tofauti kadhaa kati ya sura ya Bajeti ya Serikali kwa mwaka 2016/17 na hii ya mwaka 2017/18. Kumekuwepo na ongezeko au punguzo katika baadhi ya maeneo ya mapato na matumizi kwa asilimia kadhaa kama inavyoonyeshwa katika jedwali hapa chini.

Jedwali Namba. Ulinganisho wa Sura Ya Bajeti ya Serikali kwa Mwaka 2016/17 na mwaka 2017/18 (Bilioni)

Na		2016/17	2017/18	TOFAUTI	UHALISIA	ASILIMIA
	MAPATO					
1	**Mapato ya Ndani**	**17,798,118**	**19,289,695**	**1,491,577**	**Ongezeko**	**8%**

	• Mapato ya Kodi	15,105,100	17,106,336	2,001,236	Ongezeko	13%
	• Mapato Yasiyo ya Kodi	2,693,018	2,183,359	509,659	Punguzo	19%
2	**Mapato ya Halmashauri**	**665,415**	**687,306**	**21,891**	**Ongezeko**	**3%**
3	**Mikopo/Misaada kutoka Nje**	**3,600,807**	**3,971,103**	**370,296**	**Ongezeko**	**10%**
	• Mikopo ya Masharti Nafuu	483,002	941,258	458,256	Ongezeko	95%
	• Misaada na Mikopo ya Miradi	2,745,659	2,473,770	271,889	Punguzo	10%
	• Misaada na Mikopo ya Kisekta	372,147	556,075	183,928	Ongezeko	49%
4	**Mikopo ya Ndani**	**7,475,264**	**7,763,882**	**288,618**	**Ongezeko**	**4%**
	• Mikopo ya masharti ya Kibiashara	2,100,995	1,594,985	506,010	Punguzo	24%
	• Mikopo ya asilimia 1.5 ya GDP	1,597,157	1,220,668	376,489	Punguzo	24%
	• Mikopo – Rollover	3,777,112	4,948,229	1,171,117	Ongezeko	31%
	MATUMIZI					
5	**Matumizi ya Kawaida**	**17,719,100**	**19,712,394**	**1,993,294**	**Ongezeko**	**11%**
	o/w (i) Deni la Taifa	**8,000,000**	**9,461,433**	**1,461,433**	**Ongezeko**	**18%**
	• Malipo ya Riba Ndani	1,092,162	1,025,546	66,616	Punguzo	6%
	• Malipo ya Mtaji Ndani (Rollover)	3,777,112	4,948,229	1,171,117	Ongezeko	31%
	• Malipo ya Riba na Mtaji Nje	1,586,640	1,182,651	403,989	Punguzo	26%
	• Michango ya Serikali kwenye Mifuko ya Hifadhi ya Jamii	1,141,144	1,195,882	54,738	Ongezeko	5%
	• Matumizi Mengine ya Mfuko Mkuu	402,942	435,633	32,691	Ongezeko	8%
	(ii) Mishahara	**6,600,000**	**7,205,768**	**605,768**	**Ongezeko**	**9%**
	(iii) Matumizi Mengineyo (OC)	**3,119,100**	**3,045,193**	**73, 907**	**Punguzo**	**2%**
	• Matumizi yanayolindwa (protected expenditure)	2,492,934	1,985,245	507,689	Punguzo	20%
	• Matumizi ya Halmshauri	266,166	274,922	8,756	Ongezeko	3%
	• Matumizi Mengine ya kuendesha ofisi	360,000	785,025	425,025	Ongezeko	118%
6	**Matumizi ya Maendeleo**	**11,820,503**	**11,999,592**	**179,089**	**Ongezeko**	**2%**

	• Fedha za Ndani	8,702,697	8,969,747	267,050	Ongezeko	3%
	• o /w Matumizi ya Halmashauri	399,249	412,384	13,135	Ongezeko	3%
	• Fedha za Nje	3,117,805	3,029,845	87,960	Punguzo	3%
	JUMLA YOTE	**29,539,603**	**31,711,986**	**2,172,383**	**Ongezeko**	**7%**

Mheshimiwa Spika, Sura ya Bajeti 2017/18 inaonyesha kuwa kutakuwepo na ongezeko la kiasi cha shilingi trilioni 2.17 (sawa na asilimia 7) ya jumla ya bajeti yote. Serikali kupitia hotuba yake ya bajeti inapendekeza vyanzo mbalimbali vya kutekeleza malengo yale ya bajeti kwa mwaka wa fedha 2017/18. Hata hivyo, kama ilivyokuwa kwa bajeti ya Serikali kwa mwaka 2016/17; Kamati inasisitiza Serikali iongeze juhudi ya kupata fedha za ziada ukizingatia kuwa malengo ya kupata fedha kwa bajeti ya 2016/17 kutoka katika vyanzo mbalimbali ilivyoainisha hayakufikiwa. Tathmini ya utekelezaji wa bajeti ya Serikali kwa mwaka 2016/17 inaonyesha kuwa hadi kufikia mwezi Aprili 2017 mapato kutoka katika vyanzo vyote yalifikia shilingi trilioni 20.71 sawa na asilimia 70.1 ya lengo la mwaka la shilingi trilioni 29.53 (Rejea ukurasa wa 26 wa hotuba ya Waziri wa Fedha na Mipango).

Mheshimiwa Spika, Kamati inaona kuwa suala la msingi hapa ni namna gani Serikali itaongeza ufanisi katika kukusanya mapato hasa ya kodi na yasiyo ya kodi pamoja na kutafuta vyanzo vipya vya mapato ili kuziba nakisi ya bajeti.

Kielelezo Na. 1: ULINGANISHO WA BAJETI YA SERIKALI KWA MWAKA 2016/17 NA 2017/18

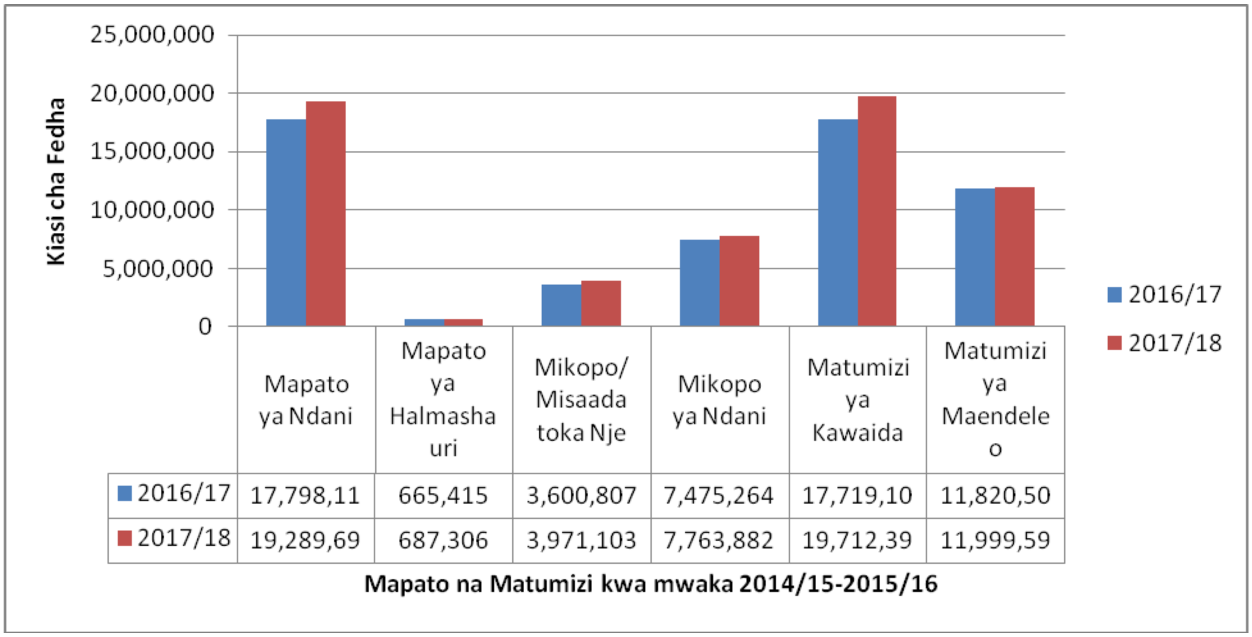

Chanzo: Wizara ya Fedha

Mheshimiwa Spika, bajeti ya mwaka 2016/17 ikilinganishwa na bajeti ya mwaka 2017/18, inaonesha kuwa kwa mwaka ujao wa fedha, Serikali itaongeza mapato ya ndani kwa asilimia 8; mapato ya mamlaka za Serikali za Mitaa yataongezeka kwa asilimia 3; Misaada na mikopo toka nje itaongezeka kwa asilimia 10; mikopo ya ndani itaongezeka kwa asilimia 4; matumizi ya kawaida yataongezeka kwa asilimia 11 na matumizi ya maendeleo yataongezeka kwa asilimia 2.

6.2 Sera za Mapato

Mheshimiwa Spika, hotuba ya Bajeti 2017/18, imeainisha hatua mbalimbali zitakazochukuliwa na Serikali katika kuboresha ukusanyaji wa mapato yatakayofikia jumla ya kiasi cha shilingi trilioni 31.71. Kwa upande wa mapato ya ndani Serikali inalenga kukusanya kiasi cha trilioni 19.28; kati ya hizo Mapato ya kodi (TRA) ni shilingi trilioni 17.10 (sawa na ongezeko la asilimia 13); Mapato yasiyo ya kodi shilingi trilioni 2.18 (yamepungua kwa asilimia 19) na Mapato ya Halmashauri shilingi bilioni 687.30 (sawa na ongezeko la asilimia 3) . Kamati inaipongeza Serikali kwa kuweza kuongeza mapato kwa ajili ya utekelezaji wa malengo yake ya kibajeti. Hata hivyo mwenendo unaonesha kuwa Serikali itategemea zaidi kupata mapato kutoka vyanzo vya ndani vya kodi na visivyo vya kodi. Ni matumaini ya Kamati kuwa ongezeko hili litafikiwa kwa kuongeza

ufanisi katika kukusanya mapato toka katika vyanzo vilivyopo na sio kuongeza wingi na viwango vya kodi.

Mheshimiwa Spika, Sura ya Bajeti ya Serikali kwa Mwaka 2017/18 inaonesha kuwa Serikali inategemea kupata mikopo ya ndani kwa utaratibu wa kuuza dhamana na hatifungani za Serikali. Mikopo ya ndani inategemea kuwa kiasi cha shililingi trilioni 7.76 hii ikiwa ni ongezeko asilimia 4 ikilinganishwa na Bajeti ya Serikali kwa mwaka 2016/17. Kamati inaona kwamba ongezeko la mikopo linaweza kuwa halikwepeki, hata hivyo, ni muhimu kuzingatia athari zake katika kukua kwa Deni la Taifa. Aidha, ni vizuri Serikali ipunguze kutegemea mikopo ya ndani kwani ikizidi itathiri uwezo wa mabenki kukopesha sekta binafsi na hivyo kuathiri ukuaji wa uchumi.

Mheshimiwa Spika, Serikali inategemea kupata kiasi cha shilingi trilioni 3.9 kutoka kwenye misaada na mikopo ya masharti nafuu. Kiasi hiki ni sawa na asilimia 12.3 ya bajeti ya Serikali, pia ni kimeongezeka kwa asilimia 10 ikilinganishwa na Bajeti ya Serikali ya mwaka 2016/17. Kamati inajiuliza namna gani Serikali imejipanga kupata fedha za ziada pindi malengo ya misaada na mikopo hayatafikiwa ukizingatia wahisani wamekuwa wakisuasua kutoa fedha zao na hivyo kuathiri utekelezaji wa bajeti mbalimbali zilizopita za mwaka 2015/16 na 2016/17. Mfano mzuri tunauona katika bajeti ya mwaka wa fedha 2016/17, hadi kufikia mwezi Aprili 2017 Serikali imepokea kiasi cha shilingi bilioni 907.8 kati ya shilingi trilioni 3.1 ya ahadi za wahisani kwa ajili ya miradi ya maendeleo.

Mheshimkiwa Spika, Sura ya Bajeti haijaonyesha namna gani Mfuko wa Mapato ya Mafuta na Gesi utapata fedha kutoka katika sekta ya mafuta na Sheria ya Usimamizi wa Mapato ya Gesi ya Mwaka 2015 imeweka utaratibu wa matumizi ya mapato ya mafuta na gesi kwa kutumia masharti ya kibajeti *(fiscal rules)* yanayotoa mwongozo wa kuweka na kutoa fedha kwenye Mfuko kwenda katika maeneo mbalimbali kwa ajili ya kugharamia bajeti ya Serikali, kugharamia uwekezaji wa kampuni ya Mafuta ya Taifa; kuhakikisha utulivu wa kibajeti pamoja na akiba katika vizazi vijavyo.

Kielelezo Na 2 : ULINGANISHO WA MAPATO YA SERIKALI KWA MWAKA 2016/17 NA 2017/18.

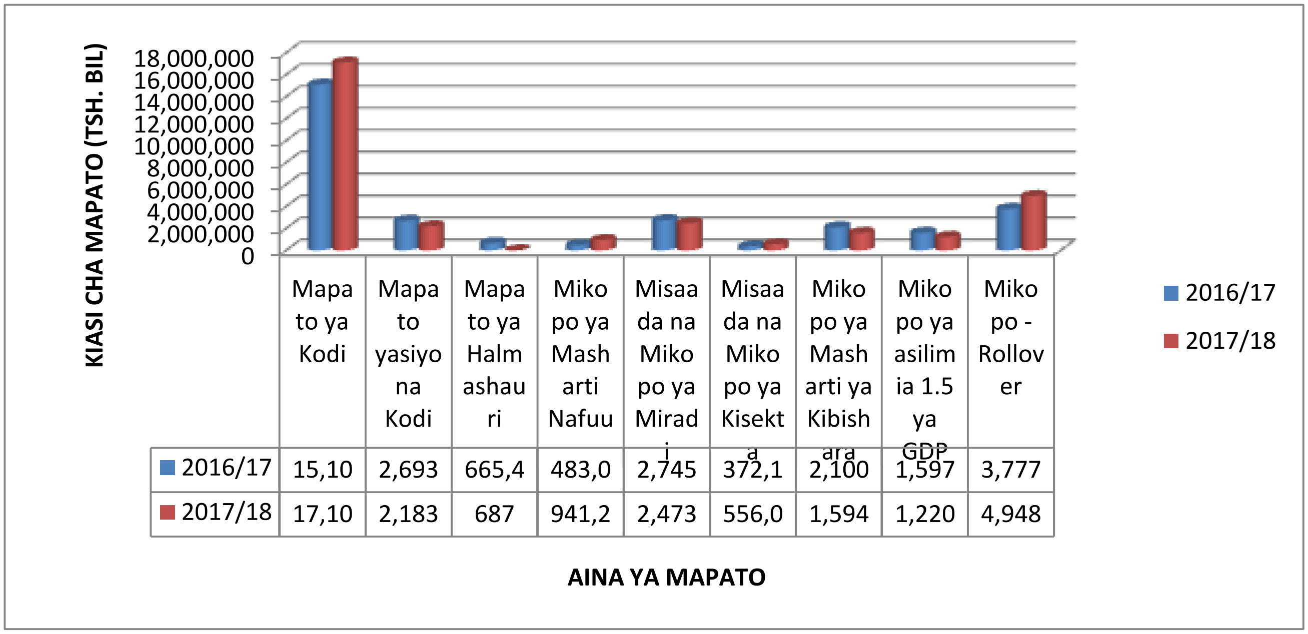

Chanzo: Wizara ya Fedha

6.3 Sera za Matumizi

Mheshimiwa Spika, Katika mwaka wa fedha 2017/18 Serikali imepanga kutumia kiasi cha shilingi trilioni 31.71 kwa ajili ya matumizi ya kawaida na ya maendeleo. Kati ya fedha hizi kiasi cha shilingi trilioni 19.71 ni kwa ajili ya matumizi ya kawaida (sawa na asilimia 62.17 ya bajeti yote) na shilingi trilioni 11.99 ni kwa ajili ya matumizi ya maendeleo (sawa na asilimia 37.81).

Mheshimkiwa Spika, takwimu zinaonyesha kuwa matumizi ya kawaida yanazidi mapato ya ndani kwa kiasi cha shilingi bilioni 423 (sawa na asilimia 1.3) ya bajeti yote. Hii maana yake ni kwamba fedha zote tunazokusanya ndani ya nchi kwa kiasi kikubwa zitatosha kugharamia matumizi ya kawaida. Ni vema Serikali ikasimamia vizuri mapato ili kuhakikisha malengo ya matumizi ya kawaida yanafikiwa.

Mheshimiwa Spika, Mfuko Mkuu wa Serikali utatumia kiasi cha shilingi trilioni 6 hii ikiwa ni ongezeko la kiasi cha trilioni 2 (sawa na asilimia 46.8) ukilinganisha na bajeti ya mwaka 2014/15. Mishahara imeongezeka kwa trilioni 1.15 (sawa na asilimia 21.6); Wizara zimeongezew**a** fedha kwa billioni 14.4 (sawa na asilimia 0.4); Mikoa imepunguziwa

fedha kwa shilingi bilioni 46.5 (sawa na asilimia 54.8) na Serikali za Mitaa zimepunguziwa fedha kwa shilingi bilioni 34.6 (sawa na asilimia 6.1).

Mheshimiwa Spika, pamoja na hatua hii nzuri ya kugharamia matumizi ya kawaida bado Deni la Taifa (trilioni 9.46) linachukua kiasi cha asilimia 30 ya bajeti yote ya Serikali na linachukua asilimia 48 ya matumizi ya kawaida. Aidha mishahara (trilioni 7.2) inachukua asilimia 36.5 ya matumizi ya kawaida na matumizi mengineyo (trilioni 3.04) yanachukua asilimia 15.5 ya matumizi ya kawaida. Kamati inaona kuwa Deni la Taifa ni mzigo mkubwa katika utekelezaji wa Bajeti ya Serikali na hivyo kuathiri matumizi mengineyo (OC) ya mafungu mbalimbali ambayo yamepungua kwa asilimia 2. Jitihada kubwa zinahitaji ili kuhakikisha ulipaji huu mkubwa wa Deni la Taifa unapungua.

Kielelezo Na 3: ULINGANISHO WA BAJETI ZA MATUMIZI YA SERIKALI KWA MWAKA 2016/17 NA 2017/2018 (TSh.Bilioni)

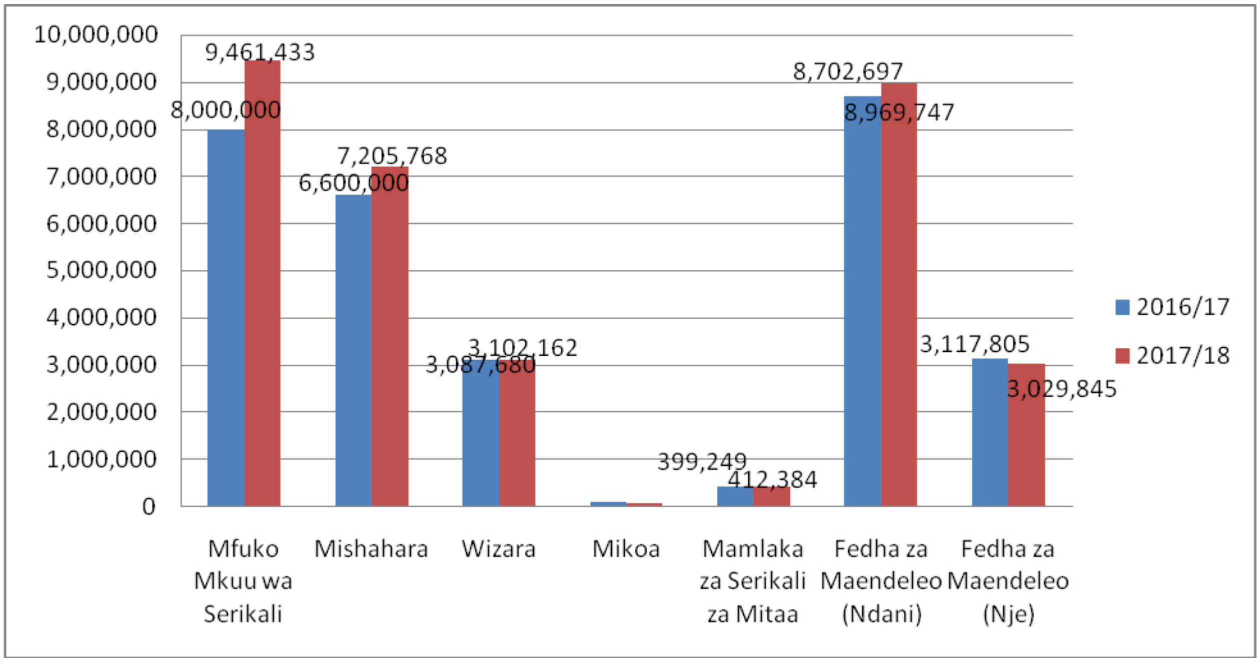

Chanzo: Wizara ya Fedha

6.4 Miradi ya Maendeleo kwa mwaka 2015/16

Mheshimiwa Spika, katika mwaka wa fedha 2017/18; Serikali imetenga kiasi cha shilingi trilioni 11.99 kwa ajili ya miradi ya maendeleo. Kati ya fedha hizi kiasi cha shilingi trilioni 8.96 ni fedha za ndani na shilingi trilioni 3.02 ni fedha za nje. Ikilinganishwa na Mwaka wa fedha 2016/17, fedha za maendeleo zimeongezeka kwa kiasi cha takribani shilingi bilioni 179.08 (sawa na asilimia 2).

SEHEMU YA SABA

7.0 MAONI NA USHAURI WA KAMATI

7.1 Utekelezaji wa hatua za kodi, ada, tozo na hatua nyingine

Mheshimiwa Spika, hotuba ya waziri wa Fedha na Mipango imeanisha mapendekezo ya mabadiliko ya kodi na tozo mbalimbali ambayo pia yatakuwa ni sehemu ya pili ya mashauriano kati ya Kamati ya Bajeti na Serikali wakati wa kujadili Muswada wa Fedha (Finance Bill, 2017). Hivyo, Kamati itatoa maoni kuhusu eneo hili wakati wa kuwasilisha taarifa yake kwenye Muswada huu. Hata hivyo, Kamati inatoa pongezi kwa Serikali kwa kuchukua hatua za kodi, ada, tozo katika baadhi ya maeneo yafuatayo:-

- Kusamehe Kodi ya Ongezeko la Thamani kwenye bidhaa za mtaji (Capital goods) ili kupunguza gharama za ununuzi/uagizaji wa mashine na mitambo ya kuzalishia na hivyo kuvutia uwekezaji katika sekta ya viwanda. Hatua hii ya Serikali itasaidia kuharakisha maendeleo ya sekta ya viwanda hasa katika viwanda vya mafuta ya kula, nguo, ngozi, madawa ya binadamu na mifugo. Hata hivyo kamati

inapendekeza kuongeza neno na lisomeke *capital goods and processing chemicals* badala ya kubaki *capital goods* pekee yake.

- Kuondoa Kodi ya Ongezeko la Thamani kwenye huduma zinazotolewa kwenye usafirishaji wa bidhaa/mizigo nje ya nchi (ancillary transport services). Hatua hii itasaidia kupunguza gharama ya usafirishaji bidhaa/mizigo nje pamoja na kusaidia kuongeza shehena za mizigo inayopitia bandari ya Dar es Salaam kwenda nchi za jirani zisizo na bandari na hivyo kuiongezea Serikali mapato. Huu ndio ulikuwa ushauri wa Kamati kwa muda mrefu, kamati inapongeza hatua hii;
- Kusamehe kodi katika maeneo yanayohusu ufugaji pamoja na vyakula vya mifugo, hatua hii itahamasisha kuongezeka ufugaji katika eneo husika na hivyo kusaidia kuinua kipato cha mwananchi na mapato ya Serikali;
- Kamati inaipongeza Serikali kwa pendekezo la kutoa ada ya asilimia moja (clearing fee) kwa thamani ya madini yanayosafirishwa nje ya nchi, hatua hii itaongeza mapato stahiki ya Serikali. Pamoja na pendekezo hilo kuitwa *clearing fee* linatafsiriwa kuwa ni kutoza mrabaha *(Royalty)*. Kamati inaona hatua hiyo inaongeza kiwango cha mrabaha (Royalty) kutoka asilimia 4 hadi asilimia 5. Kamati inashauri Serikali kurekebisha kifungu cha 86 cha Sheria ya Madini ya Mwaka 2010 kinachohusu ulipaji wa mrabaha ili kuondoa mkanganyiko uliopo;
- Kutoza kodi ya zuio ya asilimia 5 ya bei ya kuuzia kwa wachimbaji wadogo ni hatua inayoongeza mapato stahiki ya Serikali, lakini inatafsiriwa kuwa wachimbaji wadogo watalipa mrabaha wa asilimia 9 na inaweza kusababisha wachimbaji wadogo kufanya biashara haramu. Kamati inashauri Serikali itafute utaratibu tofauti wa kulipa kodi hii bila kuathiri sekta ndogo ya wachimbaji wadogo;
- Kamati inashauri Serikali kuondoa VAT kwenye madini ya vito na bidhaa za usonara (Gems and Jewellery) yanayouzwa ndani ya nchi ili kupunguza bei ya bidhaa hizo nchini kwani vito na bidhaa hizo za usonara zinaposafirishwa na kuuzwa nje zinakuwa hazina VAT. Hatua hii itasaidia biashara hii kukua ndani ya nchi na kuongeza ajira na bidhaa zetu nchini kuwa shindani ukilinganisha na bei za nje. Badala ya Serikali kutoza VAT itoze Royalty ya asilimia 7 au 8 ili kuongeza mapato kwenye madini ya vito;

- Marekebisho ya ushuru wa bidhaa kwenye maeneo mbalimbali ya sekta ya kilimo yatasaidia kuhamasisha uzalishaji na kulinda viwanda vya ndani pamoja na kuhamasisha kilimo cha matunda kama malighafi kwa viwanda vya ndani; na
- Kufutwa kwa ada ya mwaka ya leseni ya magari (annual motor vehiscle licence) imeondoa kero kubwa kwa wananchi na hivyo kurudisha imani kwa Mamlaka ya Mapato Tanzania (TRA). Hatua hii itaiongezea mapato Serikali kuliko ilivyokuwa awali. Kamati inashauri Serikali kutumia kiasi cha shilingi 40 kinachopendekezwa kutozwa katika kila lita moja ya petroli , Dizeli na Mafuta ya Taa kipelekwe kwenye Mfuko wa Maji kwa ajili ya kutekeleza miradi ya maji vijijini kwa asilimia 70 ya tozo na mijini asilimia 30 ya tozo. Pia Kamati inaishauri Serikali kuitumia Wakala wa Uchimbaji Visima na Mabwawa (DDCA) kikamilifu katika utekelezaji wa miradi ya maji mijini na vijijini ikiwa ni pamoja na kuiwezesha Wakala hii ipasavyo.

Mheshimiwa Spika, hatua zilizochukuliwa na Serikali ni nyingi na ni rafiki kwa mwananchi ambaye ana nia ya kufanya biashara hata hivyo bado kuna maeneo mengine ya kodi, ada na tozo ambayo Serikali iyachukue na kuangalia namna ya kuyafanyia kazi katika Sheria ya Fedha inayokuja. Maeneo hayo ni haya yafuatayo:-

i) Iangalie upya utekelezaji wa kulipa asilimia 15 ya ushuru wa forodha kwa makampuni yanayoagiza sukari ya viwandani ambayo baadae inatakiwa irudishwe kama *refund* kwa makampuni hayo. Changamoto kubwa iliyopo hapa Serikali imekuwa hairudishi *refund* hizo kwa wakati na hata pendekezo la kuweka Escrow Account bado halijibu changamoto hii kwa kuwa mapaka sasa Serikali imeshikilia kiasi cha takribani bilioni 20 ambazo zinawagharimu wenye viwanda kiasi cha shilingi milioni 400 kila mwezi kama riba kutoka kwenye mabenki. Madhara ya jambo hili ni pamoja na kuongezeka gharama za uzalishaji, inapunguza uwezo wa kampuni kuwekeza na kwa mwaka huu mmoja imesababisha kupunguza zaidi ya ajira 700. Aidha, Kamati inaamini kwamba mifumo ya Serikali ya usimamizi wa uagizaji wa Sukari ya Viwandani kwa sasa imeimarishwa vya kutosha.

ii) Ushuru wa bidhaa (Excise Duty) wa asilimia 17 kwenye '*Electronic Communication Services'*; Kamati inapendekeza irudi asilimia 14 badala ya 17

ilivyo sasa kwani nchi za jirani mfano Kenya inatoza asilimia 10, Uganda inatoza asilimia 12, Burundi inatoza asilimia 0 na Rwanda inatoza asilimia 8.

iii) Kwa mujibu wa Sheria ya Fedha ya Mwaka 2016, makampuni ya simu yalitakiwa yawe yamejisajili katika soko la hisa la Dar es Salaam ifikapo tarehe 31 Desemba 2016. Mpaka sasa ni kampuni moja tu ambayo imefikisha hisa zake sokoni. Hali iliyojitokeza ni kutokana na elimu ndogo juu ya uwekezaji kwenye hisa, hali ya uchumi na mwitikio mdogo wa wananchi. Hata hivyo, Kamati inaipongeza Serikali kwa uamuzi wa kuwapa watanzania fursa ya kumiliki na kukuza uchumi kupitia soko la hisa na kuongeza uwazi katika uendeshaji wa Sekta ya Mawasiliano nchini. Pamoja na uamuzi huo mzuri, Kamati inashauri mambo yafuatayo:-

a) Sheria hiyo ifanyiwe marekebishon ili kiwango cha chini cha hisa kwa watanzania kianzie asilimia 15 badala ya 25 na bila ya kuweka ukomo wa juu. hii itatoa fursa kwa kampuni za simu kujitathmini na kuendelea kuhamasisha ununuzi wa hisa kadiri soko linavyoendelea kukua na hali ya uchumi inavyobadilika pamoja na uhitaji wa mitaji kwa shughuli za uwekezaji wa kampuni za simu;

b) Serikali ifikirie kuruhusu kufungua soko kwa watu wa nje kununua na kuuza hisa ukizingatia kuwa zaidi ya asilimia 50 ya soko letu linahusisha wageni *'foreigners';*

c) Serikali ibadilishe tafsiri ya maneno ***'listed shares'*** katika kanuni za Sheria ya Soko la Mitaji la Dar es Salaam (DSE) ya Mwaka 2014. Sheria itambue hisa zote za kampuni zilizoandikishwa kwa mujibu wa Sheria ya mitaji na dhamana. Kwa mujibu wa kanuni ***'listed shares are those shares listed and traded at stock exchange'***. Inapendekezwa msingi wa tafsiri hii Kanuni uhamishiwe kwenye Sheria ya kodi ya mapato (Income Tax Act) na isomeke kwamba ***'listed shares are those shares of a listed company whose minimum requirement is listed at DSE'***. Kamati inaona tafsiri hii itasaidia Serikali kudhibiti miamala (transactions) za mauziano ya hisa ambazo hazitatakiwa kupelekwa kwenye soko la hisa kisheria. Mwenendo unaonyesha kuwa baadhi ya makampuni yamekuwa na tabia ya

kuuziana hisa nje ya nchi bila mamlaka zetu za ndani kuwa na taarifa na hivyo kuikosesha Serikali mapato;

d) Kuboresha tafsiri ya kipengele (e) cha Sheria ya Kodi ya Mapato (Income Tax act) cha neno *Investment assets* ili kuendana natafsiri halisi ya neno listed shares ili isomeke ***'Shares and Securities of the Listed Company at DSE'***;

e) Kuhusu *Capital Gain Tax* (CGT) kwenye soko la hisa (DSE) linapendekezwa lifutwe na badala yake iwekwe *Security Transaction Tax* (STT) kama ilivyopitishwa na Bunge wakati wa Muswada wa Sheria ya Fedha ya Mwaka 2016.

iv) Kodi ya Ongezeko la Thamani ya asilimia 18 kwenye huduma za kibenki (VAT). Utekelezaji wa kodi hii umekuwa ukimuumiza mtumiaji wa mwisho (Mwananchi) kinyume na maelezo ya Serikali. Pia gharama za uendeshaji kwenye mabenki zimeongezeka kiasi cha kwamba amana kwenye mabenki zimepungua na gharama za mikopo zimeongezeka na hivyo kuendelea kumuathiri mtumiaji wa mwisho ambaye ni mwananchi.

v) Kamati inapongeza pendekezo la Serikali la kufanya marekebisho ya Sheria ya Fedha ya Serikali za Mitaa, SURA 290 ili kupunguza ushuru wa mazao (produce cess) unaotozwa na Halmashauri za wilaya nchini kutoka kiwango cha sasa cha asilimia 5 ya thamani ya mauzo hadi asilimia 3 kwa mazao ya biashara na asilimia 2 kwa mazao ya chakula. Hata hivyo Kamati inaendelea kuishauri Serikali kuweka kiwango kimoja cha ushuru huu kwa kiwango cha asilimia 3 kwa mazao yote bila kutofautisha mazao ya biashara na mazao ya chakula. Hatua hii itampatia mkulima unafuu mkubwa na kuondoa mkanganyiko unaoweza kutokea kwa kutofautisha mazao ya biashara na ya chakula. Aidha, kamati inapendekeza kufutwa kwa ushuru kwenye mbegu zinazozalishwa nchini.

vi) Kamati inapongeza pendekezo la Serikali la kupunguza kiwango cha Kodi ya Mapato ya Kampuni (Corporate Income Tax)

vii) Kuhusu miradi inayochelewa kutekelezwa mfano Mradi wa Mchuchuma na Liganga ambayo imekwama kutekelezwa kutokana na kutopata muafaka wa vivutio vinavyoombwa na mwekezaji katika mradi huu. Hali hii inasababishwa

na maamuzi ya Serikali ya kumuuondolea Waziri wa Fedha na Mipango uwezo wa kutoa msamaha wa Kodi katika Sheria mbalimbali. Kamati inaishauri Serikalikufanya marekebisho kwenye Sheria husika ili kurejesha mamlaka ya Waziri kama taasisi kutoa misamaha ya kodi kwa miradi yenye tija kwa Taifa na hivyo kurahisisha utekelezaji wa miradi husika.

Mheshimiwa Spika, haya ni baadhi tu ya mapendekezo ya Kamati katika eneo la kodi, ada na tozo, mapendekezo mengine yatawasilishwa wakati wa kupitia na kuchamua Muswada wa Sheria ya Fedha ya Mwaka 2017.

7.3. Mfuko wa Mapato ya Mafuta na Gesi (Oil and Gas Fund)

Mheshimiwa Spika, Sheria ya Usimamizi wa Mapato ya Mafuta na Gesi ya Mwaka 2015 imetoa masharti ya kibajeti yatakayowezesha Mfuko wa Mapato na Gesi kupata mapato ambayo yatachukuliwa kama sehemu ya kugharamia nakisi ya bajeti (asilimia 3 ya Pato la Taifa), kugharamia miradi ya maendeleo inayohusiana na uwekezaji wa mafuta na gesi pamoja na kutunza kiasi cha mapato hayo kwa ajili ya kizazi kijacho. Hata hivyo, mpaka sasa Serikali haijawa na maelezo ya kuridhisha kuhusu uwepo wa mfuko huu na kiasi cha fedha kilichopo. Kamati inaona kuwa ni vema Serikali ikalichukulia jambo hili kwa umuhimu mkubwa ili kuweza kusaidia maendeleo ya nchi yetu kuwa endelevu.

7.4. Mapitio ya Sheria za Ubia na Uwekezaji

Mheshimiwa Spika, Kamati inaishauri Serikali kuhaulisha Sheria zote zinazohusiana na masuala ya Uwekezaji pamoja na ubia nchini. Mfano Tanzania Investment Act 1997, Export Processing Zone Act 2006, Mining Act 2010, Public Private Partnership Act, 2010 na Public Procurement Act, 2011. Kuhaulishwa kwa Sheria hizi kutahamasisha sekta binafsi kutoka ndani na nje ya nchi kushiriki katika utekelezaji wa Miradi mbalimbali ya maendeleo kwa sababu taratibu za uwekezaji na ubia katika Sekta mbalimbali zitakuwa chini ya mwavuli mmoja. Kupitia Sheria hizi Sekta ya Umma kushirikiana na Sekta Binafsi zitapata fursa za kujenga, kuendesha na kuwekeza katika miradi muhimu

ambayo itasaidia kutoa huduma za kijamii na kiuchumi na kuwawezesha wananchi kupata ajira na kuongeza kipato kupitia miradi hiyo ya uwekezaji na ubia.

7.5. Ugharamiaji wa miradi ya maendeleo

Mheshimiwa Spika, Kamati imebaini mwenendo usioridhisha wa utoaji wa fedha kwa ajili ya kugharamia miradi ya maendeleo. Tathmini inaonesha katika Bajeti iliopita, pamoja na kuwa Serikali iliainisha vyanzo vya fedha katika kugharamia miradi mbalimbali ikiwemo ile ya kitaifa ya kimkakati, bado fedha hizo hazikupatikana kwa wakati uliopangwa au kutofika kabisa na hivyo kuathiri utekelezaji wa miradi husika. Takwimu zinaonyesha hadi kufikia mwezi Aprili 2017 kiasi cha shilingi trilioni 4.5 kilikuwa kimetolewa sawa na asilimia 38.5 ya bajeti ya maendeleo (trilioni 11.8) ukijumuisha fedha zilizokuwa zimetolewa na halmashauri. Kamati inashauri kuwa Serikali kubadili mtazamo wake kuhusu kutekeleza miradi ya maendeleo kwa fedha zake yenyewe badala ya kutegemea fedha za wahisani kwa kiwango kikubwa. Ni vema Serikali ikatekeleza miradi michache ya kimkakati ambayo sekta binafsi imeshindwa kuitekeleza. Miradi mingine yote Serikali ishirikishe Sekta Binafsi kwa njia ya Ubia au kwa kuweka mazingira bora kuiwezesha Sekta binafsi kuitekeleza yenyewe.

7.6. Taarifa ya Mdhibiti na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali

Mheshimiwa Spika, taarifa ya mdhibiti na Mkaguzi mkuu wa Hesabu za Serikali ya mwaka 2016 inayozungumzia taarifa za fedha zinazohusu Taasisi za Serikali kuu na Ukaguzi wa Mashirika ya Umma imeainisha mapungufu mbalimbali yanayoonekana katika eneo la manunuzi na mikataba, madeni, matumizi yasiyokuwa na nyaraka na vithibitisho pamoja na makadirio ya kodi ambayo hayajakusanywa. Kamati inashauri Serikali kuzingatia ushauri na mapendekezo yaliyotolewa na Mdhibiti na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali katika maeneo yote yaliyoanishwa na Serikali ichukulie hatua inayostahili.

7.7. Taasisi za zinazohusika na shughuli za udhibiti

Mheshimiwa Spika, Kamati inaishauri Serikali iangalie uwezekano wa kuunganisha taasisi zinazojihusisha na shughuli za udhibiti kama vile TBS, TFDA, OSHA, TOSCI, WAKALA WA VIPIMO na nyinginezo zinazotoa huduma hizo na kutoza tozo na ada mbalimbali na hivyo kuwa na utitiri wa tozo na kuleta usumbufu wa kurudia kazi zinazofanana. Kuunganishwa kwa taasisi hizi chini ya mwamvuli mmoja kutaondoa ukiritimba na usumbufu kwa wafanyabiashara na hivyo kuokoa muda na kuongeza uzalishaji

7.8. Ukusanyaji wa Kodi katika vyanzo mbalimbali vilivyoainishwa

Mheshimiwa Spika, hotuba ya Waziri wa Fedha na Mipango imeanisha maeneo mbalimbali yatakayosaidia kupatikana kwa mapato ya Serikali. Kamati inashauri Serikali kufanya tathmini ya vyanzo husika ili kuona kama vitatimiza malengo ya mapato yaliyokusudiwa kwa kuwa vyanzo vingine vimekuwa havikidhi haja. Aidha, Serikali iongeze juhudi za kuongeza mapato kwa kufanyia kazi mapendekezo ya vyanzo vipya vya mapato ambavyo vimekuwa vikipendekezwa mara nyingi na Kamati ya Bunge ya Bajeti na wabunge kwa ujumla. Hatua hii itasaidia kupunguza utegemezi kutoka kwa wafadhili kughamia bajeti ya Serikali.

7.9 Uimarishaji wa mifumo ya ukusanyaji wa mapato

Mheshimiwa Spika, Kamati inaipongeza Serikali kwa kuimarisha mifumo mbalimbali ya ukusanyaji wa mapato kwa njia za kieletroniki kama ile ya *Government e-payment gateway system, electronic revenue collection system (e-RCS)* na mingine. Hatua hii itasaidia kudhibiti mianya ya upotevu wa fedha pamoja na kupunguza urasimu katika ulipaji wa fedha (Kodi, ada na tozo). Pia, Kamati inasisitiza Serikali kuhakikisha matumizi ya EFD's yanaimarishwa katika sekta za umma na binafsi ili kusaidia ukusanyaji wa mapato ya Serikali.

7.10. Hoja za kibajeti zilizowasilishwa na Kamati za kisekta

Mheshimiwa Spika, hoja hizi za Kamati za Kisekta zilizowasilishwa ni muhimu kwa maendeleo ya Taifa letu. Ni vema Serikali ikatambua kuwa kutokutekeleza hoja hizi

ambazo kimsingi zimo ndani ya Bajeti ya Serikali ni kulirudisha nyuma Taifa katika maendeleo ya kiuchumi na kijamii. Kamati bado inatoa wito Serikali kuhakikisha inatekeleza ahadi zake za kutoa fedha bila kuathiri kuathiri Sura ya Bajeti inayopendekezwa. Hii inamaanisha kwamba ukomo *(ceiling)* wa Bajeti ya Serikali kwa baadhi ya mafungu uangaliwe upya ili kukidhi mahitaji hayo ya ziada

7.11. Uzingatiaji wa Majukumu ya Kamati ya Bajeti na Sheria ya Bajeti

Mheshimiwa Spika, uwepo wa Kamati ya Bajeti unasaidia Bunge lako tukufu kuelewa mchakato mzima wa Bajeti ya Serikali katika hatua zote za kibajeti yaani uandaaji, uidhinishaji, utekelezaji, ufuatiliaji pamoja na tathmini. Kamati inaikumbusha Serikali kuzingatia Sheria ya Bajeti katika kutekeleza majukumu ya kibajeti. Aidha mabadiliko yoyote yanayoletwa na Serikali kuhusu marekebisho ya Sheria ya Bajeti ya Mwaka 2015 yapitishwe kwenye Kamati ya Bajeti.

7.12. Utalii

Mheshimiwa Spika, Kamati baada ya kupitia taarifa ya Hali ya Uchumi na Taifa kwa Mwaka 2016 na Mapendekezo ya Bajeti ya Serikali kwa mwaka 2017/18 haijaona sekta ya utalii ikipewa uzito unaostahili. Sekta hii kwa mwaka wa fedha 2014/15 ilichangia asilimia 17.5 ya Mapato ya Nje na Mwaka 2015/16 ilichangia asilimia 14. Hii ni taswira ya sekta hii kuendelea kushuka katika uchangiaji wa Pato la Taifa.Sekta hii pia inakabiriwa na changamoto za kisheria na kimkakati. Kamati inashauri yafuatayo:-

- VAT kwenye huduma za kitalii ziondolewe. Tozo hii inaongeza gharama kwenye huduma za kitalii
- Mapato yatokanayo na uwindaji wa kitalii yanachangia asilimia 25 ya Mapato yanayotokana na utalii. Serikali iangalie uwezekana wa kuondoa tozo na kodi zinazotozwa kwa wawindaji na kampuni za uwindaji ili nchi yetu iweze kushindana na kuwa kivutio kwenye biashara hiyo.Sheria ya Uwindaji iliyofanyiwa marekebisho mwaka 2009/10 ambayo inataka asilimia 85 ya maeneo ya uwindaji wapewe wazalendo ibadilishwe ili kuruhusu wawekezaji wa nje kushirikiana na wawekezaji wa ndani katika kufanya biashara hiyo.

- Kichocheo kimoja wapo cha kukuza sekta ya utalii ni usafiri wa anga. Serikali imefanya jitihada kubwa kuwekeza kwenye usafiri wa anga lakini tozo (Railway Development Levy) iliyowekwa kwenye Sheria ya Reli ya Mwaka 2002 kwenye mafuta ya ndege (JET A-1) imekuwa ikiongeza gharama ya ununuzi wa mafuta ya ndege nchini kuliko nchi za jirani za Kenya na Uganda ambazo hazina tozo hii. Kamati inapendekeza Sheria hii ifanyiwe marekebisho ili kuondoa tozo hiyo kwenye mafuta ya ndege ya JET A - 1.

7.13 Kodi ya Ongezeko la Thamani kwenye huduma za meli za mizigo zinazoingia Nchini

Mheshimiwa Spika, meli zinazoleta mizigo kutoka nje ya nchi zimekuwa zikitozwa VAT kwa huduma zinzofanywa kupitia wakala wa meli hizo, wakati huduma ya aina hii kwa nchi za ukanda wa bahari ya hindi hazitozwi VAT na hivyo kusabisha meli nyingi kukwepa kupitisha mizigo yao katika bandari ya Dar es Salaam hali inayosababisha kupungua kwa mizigo inayohudumiwa kupitia bandari hii. Kamati inashauri serikali kuondoa kodi hiyo ili kuongeza matumizi ya bandari yetu na kuimarisha ushindani na nchi jirani.

7.14 Deni la Taifa:

Mheshimiwa Spika, Hadi kufikia 2017 Deni la Taifa linalojumuisha deni la Serikali na deni la nje la sekta binafsi lilifikia shilingi trilioni 50 ikilinganishwa na trilioni 39.27 Machi 2016. Deni hili ni sawa na asilimia 41.3 ya Pato la Taifa ambalo ni shilingi trilioni 103.74. Kati ya kiasi hicho, Deni la Serikali ni shilingi trilioni 42.9 na Deni la Sekta Binafsi ni shilingi trilioni 7.9.

Mheshimiwa Spika, pamoja na kuwa deni hili ni himilivu kwa vigezo vyote bado limekuwa ni mzigo mkubwa kwa Taifa letu na limeanza kuwa tishio kwa utengamavu wa uchumi jumla. Deni hili limeendelea kuongezeka mwaka hadi mwaka kutokana na kuongezeka kwa mikopo isiyo na masharti nafuu kunakopelekea kuongezeka kwa gharama za kuhudumia deni. Mathalani, kiasi cha shilingi trilioni 5.2 kililipwa katika mwaka 2015/16 kama gharama za kuhudumia Deni la Taifa kikiwa kinajumuisha

marejesho ya mkopo, riba na malipo mengine yanayohusu Deni hilo. Malipo haya ni makubwa ikilinganishwa na fedha inayobaki kugharamia huduma za kijamii na miradi ya maendeleo. Kamati inashauri kuwa;

- Serikali iangalie fursa zilizopo za kuimarisha uhimilivu wa deni la Taifa ikiwa ni pamoja na kufanya majadiliano na wakopeshaji wa Kimataifa ambao ni pamoja na Benki ya Dunia kwa madhumuni ya kupata masharti nafuu kwa Deni la Taifa (Debt Reprofiling) kama walivyofanya wenzetu wa Kenya na Ghana.
- Serikali kuishirikisha Sekta binafsi katika utekelezaji wa miradi ya maendeleo yenye mtizamo wa kibiashara.
- Kuifanyia nchi tathmini ya uwezo wa kukopa (Sovereign Credit Rating)

7.15 Sekta isiyo Rasmi

Mheshimiwa Spika, mchango wa Sekta isiyo rasmi kwenye ukusanyaji wa mapato sio wa kuridhisha kutokana na kutokuwepo kwa takwimu sahihi na kubainshwa kwa walipa kodi kupitia sekta hiyo. Hivyo, kamati inashauri Serikali kubuni mbinu mathubuti pamoja na kuweka mifumo itakayowezesha Serikali kupata mapato kutoka kwenye Sekta isiyo rasmi.

SEHEMU YA NANE

8.0 HITIMISHO

Mheshimiwa Spika, uchambuzi wa bajeti umeonesha kwamba bajeti imejaribu kugusa maeneo ya msingi ya uwezeshaji wananchi kiuchumi pamoja na kutoa fursa kwa wafanyabiashra na wenye viwanda kuwekeza kwa kuzingatia fursa waliyopata kupitia kupunguzwa ama kufutwa kwa kodi na tozo mbalimbali zilizoainishwa. Nia ya Serikali ni kuhakikisha inapata mapato pasipo kuwepo na kero kutoka kwa wadau wa kodi. Hata hivyo kuna baadhi mapendekezo huenda yakaleta changamoto katika utekelezaji wake. Hivyo ni vyema wananchi wakaelewa kwamba nia ya Serikali ni kuboresha huduma kwa umma na huduma hizi zina gharama. Ni matarajio ya Kamati ya Bajeti kwamba gharama zinazolipwa na wananchi kwa njia ya kodi, zinaenda kuboresha maisha ya wananchi kulingana na matarajio yao.

SEHEMU YA TISA

9.0 SHUKRANI

Mheshimiwa Spika, napenda kuchukua fursa hii kukushukuru kwa mara nyingine kwa kunipa fursa hii ili niweze kuwasilisha taarifa hii mbele ya Bunge lako Tukufu. Napenda nimshukuru Waziri wa Fedha na Mipango, Mhe. Dk. Philip I. Mpango; Naibu Waziri wake Mhe. Dkt. Ashatu K. Kijaji na wataalam wa Wizara ya Fedha na Mipango kwa ushirikiano wao walioutoa kwa Kamati.

Mheshimiwa Spika, napenda kumshukuru Mheshimiwa Josephat S. kandege; Makamu Mwenyekiti wa Kamati pamoja na Wajumbe wa Kamati hii kwa umakini wao katika kujadili na kutoa mapendekezo mbalimbali yaliyohusu uchambuzi wa Bajeti ya Serikali. Naomba kuwatambua Wajumbe hao kama ifuatavyo;

1) Mhe. Hawa Abdulrahman Ghasia, Mb – Mwenyekiti
2) Mhe. Josephat Sinkamba Kandege, Mb - M/ Mwenyekiti
3) Mhe. Hamida Mohamedi Abdallah, Mb
4) Mhe. David Ernest Silinde, Mb
5) Mhe. Mbaraka Kitwana Dau, Mb
6) Mhe. Mendrad Lutengano Kigola, Mb
7) Mhe. Maria Ndilla Kangoye, Mb
8) Mhe. Susan Peter Maselle, Mb
9) Mhe. Agustino Manyanda Masele, Mb
10) Mhe. Freeman Aikael Mbowe, Mb
11) Mhe. Flatei Gregory Massay, Mb
12) Mhe. Makame Kassim Makame, Mb
13) Mhe. Janet Zebedayo Mbene, Mb

14) Mhe. Cecil David Mwambe, Mb

15) Mhe. Susana Chogisasi Mgonukulima, Mb

16) Mhe. Subira Khamis Mgalu, Mb

17) Mhe. Juma Hamad Omar, Mb

18) Mhe. Ali Hassan Omari, Mb

19) Mhe. Martha Jachi Umbulla, Mb

20) Mhe. Jerome D. Bwanausi, Mb

21) Mhe. Jitu Vrajlal Soni, Mb

22) Mhe. Abdallah M. Bulembo, Mb

23) Mhe. Andrew John Chenge, Mb

24) Mhe. Mussa A. Zungu, Mb

25) Mhe. Japhet Ngalilonga Hasunga, Mb

26) Mhe. Dalali Peter Kafumu, Mb

27) Mhe. Albert Obama Ntabaliba, Mb

28) Mhe. Joseph Roman Selasini, Mb

Mheshimiwa Spika, napenda pia kuchukua fursa hii kumshukuru Katibu wa Bunge Dr. Thomas Kashililah na watumishi wote wa Ofisi ya Bunge kwa kuiwezesha Kamati kutekeleza majukumu yake vizuri.

Mheshimiwa Spika, kwa namna ya pekee napenda kuishukuru Idara ya Bajeti ikiongozwa na Ndg. Lina Kitosi Mkurugenzi; Ndugu Michael Kadebe Mkurugenzi Msaidizi Sehemu ya Uchambuzi wa Bajeti; Ndugu Mathew Kileo Mkurugenzi Msaidizi sehemu ya Vyanzo vipya vya Mapato; na Sekretarieti ya Kamati ikiongozwa na Makatibu wa Kamati Ndugu Godwin Godfrey, Maombi Kakozi na Lilian Masabala kwa utaalamu wao wa uchambuzi na kuihudumia vema Kamati hadi kukamilika kwa taarifa hii.

Mheshimiwa Spika, naomba kuwasilisha.

Hawa Ghasia, Mb

MWENYEKITI

KAMATI YA BUNGE YA BAJETI

12/06/2017